

Nikomedia Eserine Yeni Bir Bakış

A New View On Nicomedia Piece

Yaşar Arlı^{1*}

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹ Araş. Gör. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Res. Assist. Dr., Akdeniz University, Turkey

yasararli@akdeniz.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-7799-6764

Makale geliş tarihi / First received : 12.05.2021

Makale kabul tarihi / Accepted : 22.07.2021

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadır:

1-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. İrdelenen eser, ilk kez yayımlanmamış olup, kamuya açıktır.

2-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by *Turnitin*. Similarity Index 14%

Atıf bilgisi / Citation:

Arlı, Y. (2021). Nikomedia eserine yeni bir bakış. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 358-365.

ÖZ

Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde korunan kadın başının tarihlendirilmesi konusunda R. Özgan ile aynı görüş paylaşılmamıştır. Nikomedia'dan ele geçen fakat kentteki buluntu yeri bilinmeyen ve herhangi bir yazıtla da desteklenemeyen Nikomedia eseri, özel portre olarak tanımlanmıştır. Tarihlendirme konusunda ise R. Özgan, Geç Traianus dönemini önermiş olsa da eserdeki stilistik özellikler bu döneme özgü değildir. Kuaförlük modasının Flaviuslar Hanedanlığı dönemine ait olduğu portre baştaki idealize özellikler eseri, bu dönem ve Traianus dönemi portrelerinden ayırmaktadır; çünkü Flaviuslar Hanedanlığı'ndan, Traianus döneminin sonuna kadarki süreçte portresi yapılan kişilerin karakteristik özellikleri idealize etkilerden uzak aktarılmıştır. Hadrianus döneminde ise imparatorun Grek hayranlığıyla portre sanatında yeni bir sanat akımı doğmuştur. Klasizme öykülenme olarak da tanımlanan bu süreçte portresi yapılan kişilerin karakteristik özellikleri güçlü idealizm etkisi altında yontulmuştur. Kadın başında da takip edilebilen bu stilistik özellikler, Nikomedia eserinin tarihlendirmesinde oldukça önemlidir. Bu yüzden de Geç Hadrianus dönemi özelliği olan göz bebeği ve irisin de işlenmediği portre baş, Erken Hadrianus döneminde Domitia Longina'nın I. tip portrelerinden esinlenerek yontulmuş özel bir portre olmalıdır.

Anahtar kelimeler

Nikomedia, Portre, Domitia Longina, I. Tip, Erken Hadrianus dönemi.

ABSTRACT

The same opinion was not shared with R. Özgan about dating of the female head preserved in Kocaeli Archeological Museum. Nicomedia piece, which was obtained from Nicomedia, but finding place in the city is unknown and cannot be supported by any inscription, was defined as a private portrait. Regarding dating, although R. Özgan suggested Late Traianus period, the stylistic features on the piece are not specific to this period. The original idealized features of the portrait, on which the hairdressing fashion belongs to the Flavian Dynasty, distinguishes the piece from the portraits of this period and Traianus period; because the characteristic features of the people who were portrayed during the period from the Flavian Dynasty to the end of Traianus period were transferred away from idealized effects. In Hadrianus period, a new art movement emerged in the portrait art with the Greek admiration of the emperor. In this process, which is also defined as the narration of Classicism, the characteristics of the people who were portrayed were sculpted under the influence of strong idealism. These stylistic features, which can be followed on the female head, are very important in dating Nicomedia piece. Therefore, the portrait head, on which the pupil and iris which are features of Late Hadrianus period, are not processed, should be a special portrait sculpted by being inspired by Ist type portraits of Domitia Longina in Early Hadrianus period.

Keywords

Nicomedia, Portrait, Domitia Longina, Ist Type, Early Hadrianus period.

GİRİŞ

Nikomedia'dan ele geçen ve bugün Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde korunan portre baş, ilk kez 2013 yılında R. Özgan tarafından Geç Traianus dönemine (İmparatorun hükümlerlik süresi MS 98-117 yılları arası) tarihlenen özel bir portre olarak bilim dünyasına tanıtılmıştır (Özgan, 2013, s. 118). Eser, yüzdeki güçlü idealize etkiler ile göz ve göz çevresindeki plastik sanatından dolayı bu döneme tarihlendirilmiştir (Özgan, 2013, s. 118). Yeniden kaleme alınan portre başın tarihlendirilmesi konusunda R. Özgan ile aynı görüş paylaşılmamıştır. Çünkü kadın başındaki saç modası Flaviuslar Hanedanlığı dönemine (MS 69-96) özgüdür (Bernoulli, 1891, s. 49, lev. 16; Wegner, 1966, s. 67, 68, lev. 54; Rystedt, 1977, s. 70-72, res. 2, 4; Zoridis, 1984, s. 593, lev. 79, res. 1-4; Maderna-Lauter, 1999, s. 184, lev. 43, res. 4). Bu saç modasının süreklilik göstererek devam eden varlığı da Nerva - Erken Traianus dönemine (MS 96-98) kadar sürdürülmüştür (Erim, 1986, s. 43; Varner, 1995, s. 203-204; Smith-Dillon ve Hallet vd., 2006, s. 207-209; Özgan, 2013, s. 110; Arlı, 2020, s. 1-11). Alın üzerindeki saç tellerinin abartılarak oluşturulduğu süngerimsi saç kütleli şeklindeki saç modası ilk kez Titus'un (MS 79-81) kızı Iulia Titi portrelerinde görülmektedir (Wegner, 1966, s. 54, lev. 42; Maderna-Lauter, 1999, s. 184). MS 80 yılında babası tarafından "Augusta" unvanı ile onurlandırılan Iulia Titi portrelerinde bu saç modası yarım ay şeklindeki alın üzerindedir (Wegner, 1966, s. 54, lev. 42; Maderna-Lauter, 1999, s. 184). Daha sonrasında da Flaviuslar Hanedanlığı'nın diğer önemli bir kadını Domitianus'un eşi ve sonradan ayrıldığı; fakat birlikte yaşadığı Domitia Longina portrelerinde görülmektedir (Wegner, 1966, s. 67, 68, lev. 54; Varner, 1995, s. 194-196). Iulia Titi'nin aksine oldukça uzun bir ömre sahip Domitia Longina'nın üç portre tipi tanımlanabilmiştir (Varner, 1995, s. 187-197; McDermott-Orentzel, 1979, s. 85; Varner, 2004, s. 122). I. tip MS 70 - 80 yılları arasına tarihlenmektedir. Süngerimsi saç kütleli oldukça basık ve geniş bir bant görünümündedir (Varner, 1995, s. 191, 192, res. 2). I/II. tip ise MS 80 - 81 yılları arasında olup, geçişlerin oldukça yumuşak verildiği 4 katmanlı saç kütleli şeklindedir (Fittschen ve Zanker, 1983, s. 51, lev. 83 res. 65; Kiss, 1984, s. 150, res. 104, 105; Varner, 1995, s. 196). II. tipte de üçgenimsi alın üzerinde saç buklelerinin abartılarak verildiği süngerimsi saç kütleli yer almaktadır (Wegner, 1966, s. 67, 68, lev. 54). Bu portre tipi de imparator Domitianus'un (MS 81-96) tahta çıkmasından yaklaşık iki hafta sonra "Augusta" unvanıyla onurlandırdığı portrelerinde görülmektedir (Varner, 1995, s. 194-196). III. tip de Domitianus'un ölümünde parmağı bulunan Domitia Longina'nın imparatorun ölümünden sonra da yontulmaya devam edilen portrelerinde tanımlanabilmektedir (Varner, 1995, s. 203). Nerva - Erken Traianus dönemlerine tarihlendirilen bu portre tipinde de alın üzerindeki saç buklelerinin daha da abartılarak işlendiği oldukça ütöpik bir görünümündeki çelenkvari saç kütleli yer almaktadır (Wegner, 1966, s. 70, 71, lev. 57; McDermott ve Orentzel, 1979, s. 72; Akşit, 1985, s. 160; Hermann, Jr., 1991, s. 40, 42, res. 11; Burns, 2007, s. 91). Domita Longina'nın tüm portre tiplerinde de yüz hatları dolgun ve gerçekçi olup, idealize etkilerden uzaktır. Başındaki saç modasıyla Flaviuslar Hanedanlığı kadın saç modasını anımsatan Nikomedia eseri, yüz hatlarının işlenişinden dolayı bu dönemin portre sanatından ayrılmaktadır. Ayrıca eserdeki süngerimsi saç kütleli, Traian dönemi kadın saç modasıyla da benzer değildir. Çünkü bu dönemin hanedan mensuplarından olan Pompeia Plotina (West, 1941, s. 76, lev. 19, res. 70, 71), Ulpia Marciana (West, 1941, s. 79, lev. 20, res. 75) ve Salonia Matidia'daki (Wegner, 1956, s. 82, lev. 37) saç modaları, Nikomedia eseriyle özdeş değildir. Bu dönemdeki kuaförlük modaları irdelendiğinde kulaktan kulağa yüzeysel bir taç gibi alnı çevreleyen saç katmanı görülmektedir. Yüzdeki karakteristik özelliklerin verilmesinde de idealize etkiler söz konusu

değildir. Hadrianus döneminde (MS 117-138) ise ortaya çıkan yeni üslup özelliklerinden biri olan ve Grek hayranlığıyla adlandırılan Neo-Klasizm adlı sanat akımı doğmuştur (Wegner, 1956). Böylelikle portresi yapılan kişilerin karakteristik özellikleri idealize edilerek aktarılmıştır (Wegner, 1956). Bu açıklamalar doğrultusunda da yeniden kaleme alınan ve uluslararası portre araştırmacılığı disiplinine sadık kalınarak durum ve tanımı gerçekleştirilen portre başa, yeni bir dönem önerisi getirilmiştir.

Eserin Envanter Bilgileri

(Kadın Başı-Levha I).

Kocaeli Müzesi (Env. No. 1093)

Nikomedia.

B. Y 26,6 cm, B. G 21 cm.

İnce tanecikli beyaz mermer.

Erken Hadrianus Dönemi

Alındığı Kaynak: Özgan 2013, 118 Res. 130.

Eserin Durumu

Baş, boynun ortasından itibaren kopuk. Başın tepe kısmına tutturulan kalın kumaş ile birlikte alın üzerindeki saç modasının sağ kısmı ile sağ kaş ve üst göz kapağı, sol yanak ve burun ucunda küçük eksiklikler ve kopmalar mevcut.

Eserin Tanımı

Günümüze kadar oldukça iyi durumda koruna gelen eserin karakteristik özellikleri dikkate alındığında baş, genç bir kadına ait olmalıdır. Başta, alın üzerindeki saç tellerinin biraz abartılarak oluşturulduğu süngerimsi bir saç kütleli yer almaktadır. Saçtaki bal peteği olarak da yorumlanan bu saç modasındaki sarmallar kör noktalar şeklinde işlenmiştir. Süngerimsi saç kütleli ile sınırlandırılan alın, dardır. Kaşlar ince ve yay şeklindedir. Göz pınarlarına doğru uzanan gözler, dardır. Etili göz kapakları badem şeklindedir. Üst göz kapağı, alttakine oranla daha kalındır. Göz akı, göz kapaklarından sertçe ayrılmaktadır. Göz pınarları vurgulanmıştır. Göz bebeği ve iris işlenmemiştir. Burun kökünden itibaren burun, düzdür. Elmacık kemikleri belirgindir. Sağ yanağın alt kısmında bilinçli olarak bırakılan küçük nokta bir et beni ya da eser yontulurken takip edilen ölçü işaretlerinden biri olmalıdır. Başa yerleştirilen kalın kumaş altından gözlemlenebilen kulakların işlenişi yüz anatomisine uygun değildir. Ağız küçük ve hafif bir şekilde açıktır. Dudaklar incedir. Üst dudak alanı dardır. Üst dudak "M" şeklinde iken, alt dudak dışarıya doğru taşkındır. Çene yağlı ve yuvarlaktır. Oval yüz, çeneye doğru hafifçe sivrilmiştir. Portresi yapılan kişinin karakteristik özellikleri idealize edilerek verilmiştir. Boyun ince ve zariftir. Başın tepe kısmına tutturulan kalın kumaştan ötürü süngerimsi saç kütleli hemen bitiminde serbest bırakılan saç buklelerinin nasıl tamamlandığı hakkında bilgi sahibi değiliz. Baştaki kalın kumaştan dolayı eser, giyimli bir portre heykele veya büste ait olmalıdır.

Eserin Değerlendirilmesi

2013 yılında R. Özgan'ın irdelediği kadın başı, Geç Traianus dönemine tarihlenen özel bir portre olarak yayımlanmıştır (Özgan, 2013, s. 118). R. Özgan bu dönemi önerirken de

Nikomedia başındaki karakteristik özelliklerin idealize edilerek aktarılması ile birlikte göz ve göz kapaklarının işlenişini örnek göstermiştir (Özgan, 2013, s. 118).

Nikomedia başındaki saç modası, Kapitolin Müzesi'ndeki I. tipteki Domitia Longina portresiyle (Varner, 1995, s. 191, 192, res. 2) benzerlik göstermektedir; fakat yüzdeki güçlü idealizm ise kadın başını, Flaviuslar ve Traianus dönemleri portre sanatı üslubundan ayırmaktadır (Wegner, 1956, lev. 34, 35, 37; Wegner, 1966, lev. 42, 43; Poulsen, 1974, s. 45, 46, lev. 18). Domitia Longina'nın, Hadrianus dönemi sonlarına kadar yaşadığı ve MS 1. yüzyılın sonu - 2. yüzyılın başlarında da (Nerva-Erken Traianus dönemi) III. tip portreleriyle onurlandırıldığı bilinmektedir (McDermott ve Orentzel, 1979, s. 85; Varner, 1995, s. 203, 204, res. 14). MS 2. yüzyılın başlarına tarihlenen kadın portrelerinde de dolgun yüz örneğinde olduğu gibi realistik özellikler aktarılmaya devam edilmiştir (Hermann, Jr., 1991, s. 38, res. 4a, b; D'Ambra, 2000, 105, res. 6.2; Smith, Dillon ve Hallet vd., 2006, s. 209-211, lev. 69). Nikomedia eserindeki portresi yapılan kişinin karakteristik özelliklerinin güçlü bir şekilde idealize edilerek verilmesi de eserin, R. Özgan'ın önerdiği tarihten daha geç bir döneme tarihlendiğinin göstergesidir. Ayrıca göz bebeği ve irisin de işlenmediği Nikomedia portresini, Erken Hadrianus dönemine vermek mümkündür (Fittschen ve Zanker, 1983, s. 10, lev.11). Bu yüzden ki Nikomedia'dan ele geçen kadın başı, Erken Hadrianus döneminde Flaviuslar Hanedanlığı dönemi kadın saç modasından esinlenerek yontulmuş özel bir portre olmalıdır.

SONUÇ

R. Özgan'ın irdeleyip Geç Traianus dönemine tarihlendirdiği portre başa, yeni bir dönem önerisi getirilmiştir. Nikomedia eserindeki geniş bir band görünümündeki süngerimsi saç modası, Flaviuslar Hanedanlığı dönemi kadınlarından Domitia Longina'nın I. tip portrelerinde görülmektedir. Bu süngerimsi saç kütlesi şeklindeki saç modası da Flaviuslar Hanedanlığı dönemi kadın portrelerini tanımlayabilmedeki önemli karakteristik unsurlardandır. İlk kez Iulia Titi portrelerinde karşımıza çıkan yarım ay şeklindeki alın üzerinde yükselen bu saç modası, hanedanlığın bir diğer kadını Domitia Longina tarafından da sevilerek kullanılmıştır. Domitianus'un MS 81 yılında imparator olması ve hemen sonrasında da eşini "Augusta" unvanıyla taçlandırmasıyla da bu süngerimsi saç kütlesi üçgenimsi alın üzerinde yerini almıştır. Domitianus'un hükümranlılığının sonuna kadar devam eden bu saç modası, Flaviuslar Hanedanlığından sonra kısa bir süreliğine olsa da kullanılmaya devam edilmiştir. Özde aynı olan süngerimsi kuaförlük modası, Nerva - Erken Traianus dönemlerinde daha da abartılarak çelenkvari bir saç kütlesine dönüştürülmüştür. Gerçekte ısıtılan kısa demir çubuklarla, heykeltıraşlık eserlerinde ise yoğun matkap darbeleriyle gerçekleştirilen bu saç modası, Traianus döneminde ise terkedilmiştir. Traianus dönemi kadın portrelerinde kulaktan kulağa yüzeysel bir taç gibi alını çevreleyen saç katmanı yer almaktadır. Bu saç katmanı üzerinde de Pompeia Plotina, Ulpia Marciana ve Salonia Matidia örneklerinde olduğu gibi ikinci bir katman söz konusudur. Bu ikinci katman Traianus'un eşi Pompeia Plotina'da diademvari saç kütlesi şeklinde iken Traianus'un ablası Ulpia Marciana da helezonikvari, onun kızı Salonia Matidia'da ise ikinci katman alt katmanın tekrarı şeklindedir. Bu portrelerin hiçbirinde de dolgun yüz örneğinde olduğu gibi idealizm söz konusu değildir. İrdelenen başta ise yüzdeki karakteristik özellikler, güçlü bir idealizm etkisi altında yontulmuştur. Bu yüzden ki Nikomedia eseri, Neo-Klasizmin egemen olduğu Hadrianus dönemine verilmelidir. Çünkü İmparator Hadrianus'un Grek sanatına olan büyük hayranlığı döneminin portre ve plastik sanatına da yansımıştır. Örneğin bu dönemde Grek heykeltıraşlığını anımsatan sakal, yüz

hatlarının idealize edilerek aktarılması, eşi Vibia Sabina'daki tanrıça tipi saç modası ile toğanın himationa benzetilmesi, Roma imparatorluğu sanatında ilk kez karşılaşılan yeniliklerdendir. Yine MS 130'lu yıllara kadar portre sanatında görülmeyen göz bebeği ve irisin matkap darbeleriyle işlenmesi de Hadrianus dönemin önemli üslup özelliklerindedir. Bu irdelemeler sonucunda da kadın başı, Erken Hadrianus dönemine tarihlendirilmiştir.

Kısaltmalar

B. G	Baş Genişliği
B. Y	Baş Yüksekliği
Cm.	Santimetre
Env. No.	Envanter Numarası
Lev.	Levha
MS	Milattan Sonra
Res.	Resim
S.	Sayfa
Vd.	ve diğerleri

KAYNAKÇA

- Akşit, O. (1985). *Roma İmparatorluk tarihi I (MÖ 27 - 192)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arlı, Y. (2020). Aphrodisias buluntusu Demeter/Ceres rahibesine yeni bir dönem önerisi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 1-11.
- Bernoulli, J. J. (1891). *Römische ikonographie: Die bildnisse der Römischen Kaiser II. Von Galba bis commodus*. Stuttgart, Berlin-Leipzig: Union Deutsche Verlagsgesellschaft.
- Burns, J. (2007). *Great women of Imperial Rome: Mothers and wives of the Caesars*. London-New York: Routledge.
- D'Ambra, E. (2000). Nudity and adornment in female portrait sculpture of the second century AD. D. E. E. Kleiner ve S. B. Matheson (Eds.). *I Claudia II: Women in Roman art and society* içinde. s.101-114. United States of America: University of Texas Press.
- Erim, K. T. (1986). *Aphrodisias: City of Venüs Aphrodite*. London: Blond&White Limited.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1983). *Katalog der römischen Porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band III-Text*. West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1983). *Katalog der römischen Porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom: Band III-Tafeln*. West Germany: Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- Herrmann, Jr. J. J. (1991). Rearranged hair: A portrait of a Roman in Boston and some recarved portraits of earlier imperial times. *Journal of the Museum of Fine Arts*, 3, 34-50.

- Kiss, Z. (1984). *Etudes sur le portraits impérial Romain en Egypte*. Varsovie: PWN-Editions Scientifiques de Pologne.
- Maderne-Lauter, C. (1999). Das porträt einer Römerin im Frankfurter liebieghaus. Von der Bedeutung des, Stils. H. v. Steuben (Ed.). *Antike porträts: Zum gedächtnis von Helga von Heintze içinde*. s. 181-186. Möhnese: Bibliopolis.
- McDermott, W. C. ve Orentzel, A. E. (1979). *Roman portraits: The flavian and trajanic period*. Columbia-London: University of Missouri Press.
- Özgan, R. (2013). *Roma portre sanatı II*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Poulsen, V. (1974). *Les portraits Romains volume II: De vespasien á la basse-antiquité texte*. Kopenhagen: Ny Carlsberg.
- Poulsen, V. (1974). *Les portraits Romains volume II: De vespasien á la basse-antiquité planches*. Kopenhagen: Ny Carlsberg.
- Rystedt, E. (1977). A flavian portrait reconsidered. *The Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities MedelhavsMuseet, Bulletin*, 12, 70-72.
- Smith, R. R. R. - Dillon, S. ve Hallet, C. H., vd. (2006). *Aphrodisias II: Roman portrait statuary from Aphrodisias*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Varner, E. A. (1995). Domitia longina and the politics of portraiture. *American Journal of Archaeology*, 99(2), 187-206.
- Varner, E. A. (2004). *Mutilation and transformation: Damnatio memoriae and Roman imperial portraiture*. Leiden-Boston: Brill.
- Zoridis, P. (1984). Two new roman portraits from Athens. *American Journal of Archaeology*, 88(4), 592-594.
- Wegner, M. (1956). *Das Römische herrscherbild: Hadrian (Plotina. Marciana. Matidia. Sabina)*. Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- Wegner, M. (1966). *Das Römische herrscherbild: Die flavier (Vespasian. Titus. Domitian. Nerva. Iulia Titi. Domitilla. Domitia)*. Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- West, R. (1941). *Römische porträt-plastik II*. Münih: Verlag von Georg Reimer.

EK:

Levha I. Özel kadın portresi, Erken Hadrianus dönemi.

